

her şey tanıdık, her şey yabancı: beden, dijital zar ve dünya

Yazı: Oğuz Karayemiş

her şey tanıdık, her şey yabancı, pekâlâ sanatın ve sanatsal mesafenin özlü bir ifadesi olabilir. Elbette sanatın -bazen sanat eserinin topyekûn ortadan kalkışı pahasına- yaşama karışması arzusu ve "ideası" hâlâ epey yaygınken "mesafeden" bahsederek söze başlamak, kulakta en iyi ihtimalle biraz "çağ dışı" bir sesin yankısı gibi çınlayabilir. Fakat bu yazıda, Yelta Köm'ün aynı isimli sergisini kat ederken mümkün olursa mesafenin "o kadar da kötü bir şey olmadığını" göstermeye çalışacağım. Dahası şanslıysam, mesafenin, sanatın -ve diğer yaratıcı etkinliklerin- kurucu bir boyutu olduğunu ve vazgeçilmez sayılabileceğini bile hissettirebilirim.

Kazı alanı

Sergi kendini "geleceğe dair arkeolojik bir alan" olarak sunuyor. Kazı alanı, bizim uygarlığımızdır: Şurada dağılarak saydam bir malzemenin içinde donakalmış elektronik devreler (*Sen de mi buradasın?*), kuma gömülüp zincirle sabitlenmiş işlevsiz akıllı telefon (*Neredeyse gerçek*), Etna Yanardağı'nın tepesindeki hüzünlü baz istasyonu (*Orbit*), birbirleriyle şiiirle iletişim kuran yüksek duyguların makineleri (*Korkma, her şey yoluna girecek*), üzerine kurşun dökülmüş bazalt kaya (Kazara gerçek), askeri veya ticari bir operasyon odasının kalıntılarına benzeyen şu dijital harita parçaları (*Olmayan yerlerde buluş benimle*)... Hepsi de artık gündelik yaşamda imlerin ve cisimlerin dolaşımının araçları haline gelmiş, birer altyapı unsuruna dönüşmüş ve özel bir dikkat kendilerine yönelmedikçe arka plana çekilerek algılanamaz olmuş teknolojilerdir. Bu alet ve yazılımların bilinçli bir yönelimin nesnesi olması beklenmez. Yani, bozulmadıkları ve beklenen işlevlerini yerine getirmeyi bırakmadıkları müddetçe ilimizi çekmezler, onları ve etkinliklerini düşünmeyiz bile. Daha ziyade bilinçsizce onlara dayanarak başka insanlarla konuşur, alışveriş yapar ve bir adrese gideriz.

İşte serginin "arkeolojik" mesafesinin yarattığı ilk etki, kendi başlarına algılanamaz olmuş bu nesnelere ve onların aktardığı/ürettiği kuvvetleri algılanabilir kılmaktır. Zira gündelik yaşama belli bir mesafeden bakmaksızın bakışın, kendini de kuran zemini yakalaması mümkün değildir. Bakışın dönüşümü, sanata özgü bu mesafede, bu yakınları uzak eden yeniden konumlanma ediminde yatar.

Yelta Köm, Sen de mi buradasın?, 2023, karışık medya, 12 x 20 x 80 cm

Yelta Köm'ün 21 Mart-30 Nisan 2023 tarihleri arasında, Ulya Soley küratörlüğünde Versus Art Project'te sergilenen *her şey tanıdık, her şey yabancı* sergisi, günümüz dünyasında bir kazı çalışmasıdır. Ama neyi, nasıl kazmaktadır? Kazılarda bulunanlar nelerdir? Nasıl sergilenmektedir? Bütün bu sorular bize hem sanat hem de dünya hakkında neler söyleyebilir?

Deneyimin ızgarasına doğru: her şeyi kaplayan dijital zar

Grid veya ızgara sistemi, dijital nesnelerin (*örneğin haritaların*) üretiminde tasarımın içinde vuku bulduğu soyut mekân olarak işlev görür. Bu soyut mekân, üzerinde nesnelerin belireceği bir potansiyeller alanıdır. Üstelik, potansiyel olarak da sınırsızdır. Tam da bu sınırsızlığı, bu soyut-dijital mekânın fiziksel coğrafyanın üzerine binerek, onu çiftleyerek ince bir zar gibi kaplamasını mümkün kılar. Serginin *Sen de mi buradasın?, Korkma, her şey yoluna* girecek gibi eserlerinin yerleştirildiği bölümünün zemininde, sergi metnine göre bir *glitch* (hata) neticesinde görünür olan ızgarayı, fiziksel (gerçek) ile dijital (kurmaca) arasındaki ayrımın istikrarsızlığı olarak kavramak mümkündür. Fiziksel dünyayı dolduran herhangi bir cisimsel unsura, başkalarının bedenlerine veya örneğin gideceğiniz bir binaya, bu dijital zardan geçmeksizin ulaşmak artık söz konusu mudur? Dijital ızgara, insan deneyiminin yeni zarıdır, mekânla beden arasındaki yeni tendir, kurmaca mekânın deneyiminin yeni gerçek koşuludur.

Olmayan yerlerde buluş benimle yerleştirmesi, bu konuda kuşkuyla yer bırakmaz. Siz e-postanızla bir başka insana ulaşırsınız, oysa e-postalar kendi dijital ızgaralarında çizilen konumlar arasında bambaşka, kendilerine özgür bir güzergâhı kat ederler. Aynı şekilde, bir kontrol odasını anırtırır şekilde dağılmış olan dijital harita parçaları, bu “olmayan yerin” zarımsı varoluşuna atıfta bulunur. Dijital olmayan-yer, yer-olmayan ızgaranın bizzat soyutluğu sayesinde bizim cismanî bedenlerimizi fiziksel mekânlara bağlayabilir. Mekânı algılayışımız, telefon ekranlarının ve devinen beden hareketiyle öyle bükülür ki “Kaybolursan hatırla” videosunda olduğu gibi katman katman üst üste biner, dijital imgelerin akış hızıyla giderek bulanıklaşır, parçalanır ve yeniden bileşir, yeni bir gelecek tahayyülüne doğru açılır.

Temasın ve hayal gücünün zarı

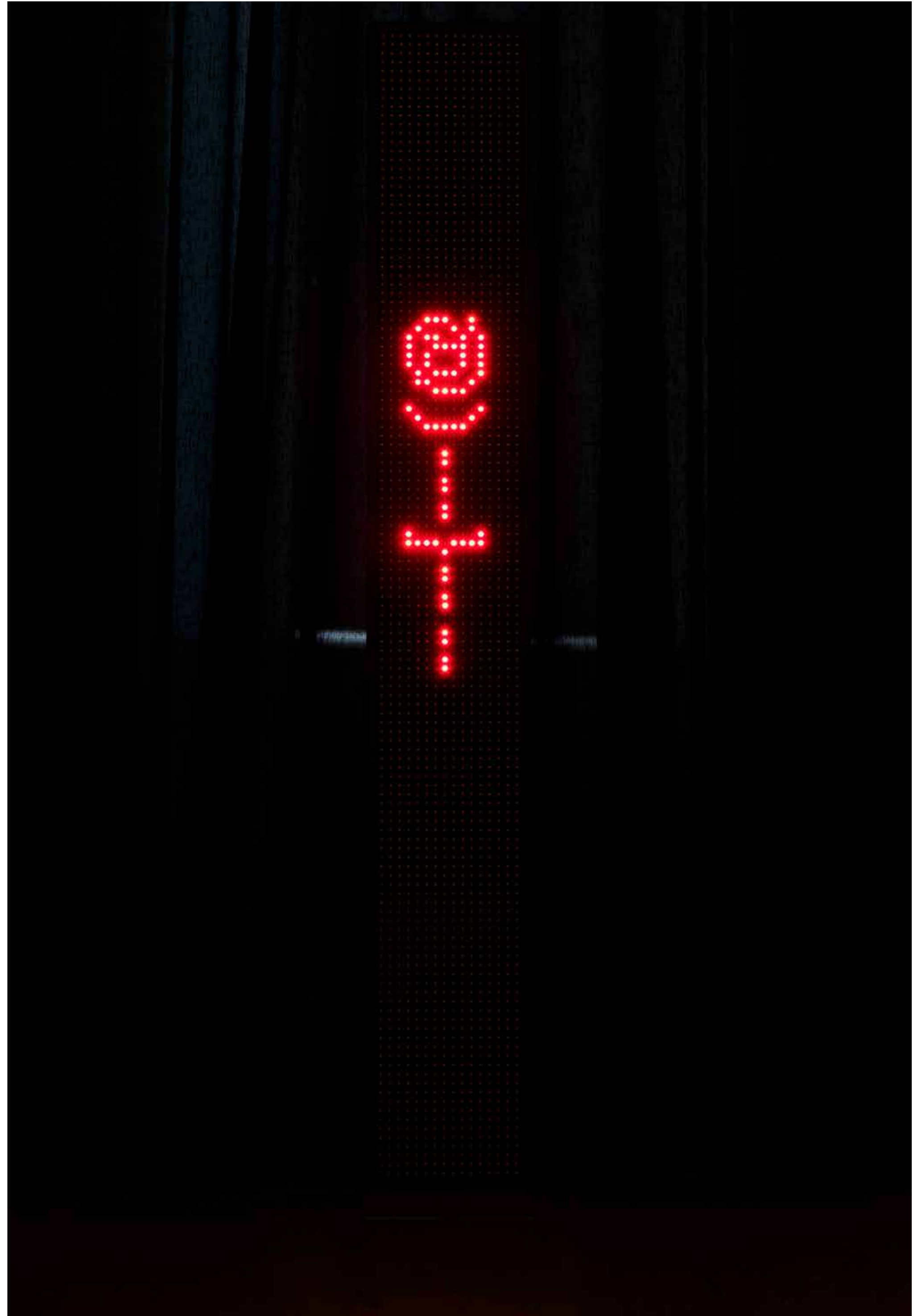
Bütün yeryüzüne yayılan, şeyleri ve coğrafyaları sarmalayan dijital zar, Kôm’un kazı alanında keşfettiği temel boyut ise, bunun bedeninin fiziksel hareket evreni kadar tinsel evrenine ne yaptığı da dikkate alınmalıdır. Tinsel evreni, beden “simgesel” beklenti, inanç ve eylemleri olarak kavırıyorum. Bu noktada Kôm’un dört ayrı, fakat birbirleriyle iletişim kuran çalışmasıyla karşılaşırız. Birincisi, seyirciyi girişte karşılayan ve sergideki çoğu eserin aksine epey renkli olan *Kazara gerçek* eseridir. Karşıt renklerle kurulmuş bu fotoğraf yerleştirmesinde, yine Etna Yanardağı’ndan alınan bazalt kayayı ve üzerine dökülmüş kurşunu görüyoruz. Farklı kültürlerde geçmiş ve/ya geleceği okumakla, sağaltımla (nazarın ortadan kaldırılmasıyla) ilişkilendirilen kurşun dökme ritüelinin ifadesel boyutunun içerikte nasıl da doğa parçalarıyla iç içe geçtiğini seyrediyoruz. Bu fotoğrafları, teknolojinin zarının daima insan ile dünya arasında gerili olduğuna, içine girdiğimiz dijital çağın aslında bu açıdan hiç de o kadar “yeni” olmadığına dair bir işaret olarak yorumlamak mümkündür. Ritüeller, sonra sözcükler ve aslında başından beri canlı varlığın her tür im sistemi, bir teknoloji olarak zaten dünyaya aramıza girmiştir. Dahası, yaşamak ve dünyaya yanıt vermek demek, onu imlere tercüme etmek, imler aracılığıyla düşünmek ve iletişim kurmak demektir. Nihayetinde her canlı için bir belleği tesis eden de bu teknoloji, yani im sistemleridir.

Kôm, bu fikri ilerleterek sergiyle aynı ismi, yani *her şey tanıdık, her şey yabancı* ismini taşıyan fotoğraf dizisinde derinleştirir. Fakat mühim bir fark, odağın kayanın cismaniliğinden yapay zekâ üretimi ellere kaymasıdır. Ritüellik boyut, bu fotoğraflarda, elin dökülen kurşunla dansı haline gelirken fiziksel elin yerini dijital olarak üretilmiş el alır. Bu yapay zekâ üretimi dijital el, temas eden beden dijital zar-bedenle ikamesini düşündürür. Cisimsel beden fiziksel temas yüzeyi, gömülü olduğu coğrafi-tarihsel yerle sınırlıyken, dijital zarın aktarım hızı ve yaygınlığı, cisimsel bedeni bu sınırlardan “özgürleştirir”. Böylece hayal gücü, analog imlerin çağlar boyunca sağladığı ama dijital imlere göre epey yavaş ve hâlâ yerel kalan “temas” ortamından ayrık, çok daha geniş bir evreni işgal edebilir. *Gün olur erişirler ikimize* fotoğrafı, su altındaki yapay zekâ üretimi el ile bu noktaya bir vurgu olarak düşünülebilir. Küratör Ulya Solely’in bu imgeye söylediği gibi, temas eden el fiziksel elimiz olmadığında, “geleceği hayal etmek için daha fazla araç kullanabiliriz”. Bu bakımdan sergiyi kapatan *Olasılıkların duyguları* yerleştirmesi, veri merkezinde köklenen ve elektrik akımlarının ledleri aydınlatmasıyla çiçek açan bir gülün de bakım istediğini, arkasında yatan olasılıkçı algoritmanın da “duyguları” olabileceğini vurgulamasıyla serginin doruk noktasını oluşturuyor. Böylece antik ritüellerden, her canlının muktedir olduğu ime dayalı teknolojilerden günümüze gelene kadar her tür teknolojinin ve dolayısıyla sanatın, bir tür tekno-zar olduğunu; dünya dediğimiz ve içinde hareket etme, düşünme imkânları yarattığımız şeyin ise en başından beri tekno-dolayımına tâbi olduğunu hissediyoruz.

Yelta Kôm, *Olmayan yerlerde buluş benimle*, 2023, yerleştirme, 9 adet ışıklı pano, video, çeşitli boyutlar, 2+1 AP

Yelta Kôm, *Olasılıkların duyguları*, 2023, LED pano, 132 x 16.5 cm, 100+1 AP

Bir mesafeler oyunu olarak sanat

Fakat bütün bunlar, sergiye başından beri bir tür olumsuz duygunun, kaybolmuşluk ve gerçeklikten kopmuşluk duygusunun eşlik etmesi karşısında ne anlama geliyor? Bizi girişte karşılayan *Kıyamet* isimli kitap, farklı kıyamet anlatılarının kurulduğu spekülâtif bir kurmaca derlemesidir. İnsan ister istemez Walter Benjamin'in her kuşağın belli belirsiz taşıdığı mesiyenik güç fikrini düşünüyor. Doğrudur, her kuşak, adaletsizliklerin birikimi olarak duyumsadığı kendi şimdisinde bütün bu adaletsizliklerin sona eriş, cezalandırılışı ve yeryüzünde adaletin hâkim kılınışı olarak bir sonu hayal etmiştir. Fakat günümüzde kıyameti, yani kozmosun veya en azından yeryüzünde insan yaşamının sonunu düşünmek ziyadesiyle kolaylaşmış görünüyor: Ekolojik kıyamet, yakın zamanda yaşadığımız üzere "doğal afetin" insan eliyle korkunç bir felakete dönüştüğü deprem gibi. Bu karamsar ruh halini muhtemelen bugün çoğu insan paylaşıyor. Evet, hepimiz bu yıkımın sezgisini bağrımızda taşıyoruz ama bunu artık pek de adaletin tecillisi olarak hissetmiyoruz.

Yine de Yelta Kôm ve Ulya Soley iş birliğinden doğan bu sergide, kolaylıkla bir eleştiri veya kınama egzersizine (kapitalizmin bin birinci defa kınanmasına) dönüşebilecek olan sorunsallaştırmanın, tamamıyla sanatsal bir yaratıma dönüştüğüne şahit oluyoruz. Özellikle küratöryal metinlerin eserlere ve sergiye eşlik eden davetkâr tonunun, seyirciyi gündelik yaşamına; geçmiş, şimdi ve geleceği tahayyülüne eşlik eden tekno-zarlara belli bir mesafeden bakmasını sağladığını söylemek gerekir. Bu küratör-sanatçı etkileşimi, seyircinin yerine eleştiri üstlenmek, ondan düşünme imkânlarını çalmak yerine, kendi başına duyulur olmayan o ince zarın, teknik ve teknolojinin bedenle dünya arasını işgal eden tercüme işlemcilerinin görünür olmasını sağlıyor. *her şey tanıdık, her şey yabancı*, bu bağlamda, seyirciye sunulan bir imkân anlamına geliyor: kendi adına düşünme, tartma, ölçme ve karar verme imkânı. Eğer bir tür karanlık tını, karamsar bir his sergiyi alttan alta kat ediyorsa burada bizi cezbeden şey, kendimizi "dur ve düşün" diyen davetkâr bir sesle karşı karşıya bulmamızdır. Arkeolojik bakış, artık göçmüş bir uygarlığa değil de kendi uygarlığımızın temellerine yöneldiğinde, mesafe nihayet yaratıcılığın kaynağı ve kendi adımıza konuşmanın zemini olarak işlemeye başlar. Sanat, şimdimizle mesafe tesis etmenin yeni yollarını icat etmek için farklı disiplinlerin pratiklerinden esinlenen bir etkinliğe dönüşür. İşte bu mesafe kurma, olan bitene farklı bir gözle bakma pratiği, yani bizim sanat dediğimiz pratik, yaratıcı kuvvetine bu zeminde erişir. *her şey tanıdık, her şey yabancı* sergisi, sanatın özüne dair, mesafenin kudretine dair son derece önemli sözleri olan bir sergi. Biz de onunla birlikte dijital zarın kuvvetlerini keşfederken sanatın yapabileceklerine dair düşünmek adına yeni fikirler biriktiriyoruz. 🌱

Yelta Kôm, Kazara gerçek, mat fiber baskı, çeşitli boyutlar, 3+1 AP

Yelta Kôm, Kıyamet, 2023, kitap, 29.7 x 21 cm, 100 edisyon

PINAR YILMAZ

"HANE"

MAYIS - HAZİRAN 2023

summart